

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü

18.
ARAŞTIRMA SONUÇLARI
TOPLANTISI
2.CİLT

22-26 MAYIS 2000
İZMİR

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI

Yayın No: 2530/2

Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları

Yayın No: 78/2

YAYINA HAZIRLAYANLAR

Koray OLŞEN

Fahriye BAYRAM

Dr. Haydar DÖNMEZ

Kemalettin ATAŞ

Neslihan GÜDER

Naim TOY

DİZGİ:

Meryem UYANIKER

ISBN: 975-17-2557-7 (Takım)

975-17-2559-3

ISSN: 1017-7663

Not: Bildiriler, sahiplerinden geldiği biçimde ve sunuş sırasına göre yayınlanmıştır.

**KÜLTÜR BAKANLIĞI MİLLÎ KÜTÜPHANE BASIMEVİ
ANKARA - 2001**

İÇİNDEKİLER

Helmut BRÜCKNER, Marc MÜLLENHOFF, Levent UNCU Palaeogeographic Studies in the Büyük Menderes Deltaplain, 1999	1
Karl STROBEL, Cristoph GERBER Feldforschungen in Tavium 1999 Vorbericht	7
Hans LOHMANN Survey in der Chora von Milet 1999 Abschlußbericht	11
Bradley PARKER, Andrew CREEKMORE, Charles EASTON The Upper Tigris Archaeological Research Project (Utarp): 1999 Excavations at Boztepe and Surveys at Talavaş Tepe	23
Timothy MATNEY Third Preliminary Report on Survey at Ziyaret Tepe (Diyarbakır Province): Subsurface Mapping, 1999	37
Nurettin YARDIMCI 1999 Yılı Harran Yüzey Araştırması Çalışmaları	45
Fikri KULAKOĞLU Şanlıurfa M.Ö. I. binyıl Merkezleri Yüzey Araştırması	57
Claudia SAGONA, Antonio SAGONA An Archaeological Survey of the Erzurum Plain, 1999	67
Alparslan CEYLAN 1999 Yılı Erzincan ve Erzurum Yüzey Araştırmaları	71
Sachihiro OMURA 1999 Yılı İç Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları	83
A.Tuba ÖKSE Sivas İli 1999 Yüzey Araştırması	89
Tunç SİPAHİ, Tayfun YILDIRIM 1999 Yılı Çorum Yöresi Yüzey Araştırması	101
Engin BEKSAÇ Balıkesir İli, Ayvalık, Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran İlçelerinde Pre- ve Protohistorik Yerleşmeler Yüzey Araştırması 1999	113

Aynur ÖZFIRAT 1999 Yılı Muş İli Yüzey Araştırması: Tunç ve Demir Çağları	123
Sevil GÜLCUR Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri 1999 Yüzey Araştırması	141
Bakiye YÜKMEN 1999 Yılı Adıyaman, Kalıramanmaraş, Hatay, Kars İlleri Yüzey Araştırması	151
Turan TAKAOĞLU 1999 Yılı Kulaksızlar Mermer Atölyesi Araştırması	157
Mustafa Sevinç GÖZEN Kırşehir Kızılırmak Yayı İçinde Üç Hitit Yontusu	169
Timothy P. HARRISON, Stephen BATIUK The 1999 Amuq Valley Regional Project Survey	181
Hasan BAHAR 1998-1999 Yılı Konya-Karaman İlleri Yüzey Araştırmaları	187
Oktay BELLİ 1999 Yılında Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Baraj, Gölet ve Sulama Kanallarının Araştırılması	205
Gustavo TRAVERSARI 1999 Survey at Laodikeia ad Lycum	219
Cevat BAŞARAN, Ali Yalçın TAVUKÇU Kuzey Troas-Parion Yüzey Araştırması 1999	225
Levent Egemen VARDAR, Nalan AKYÜREK VARDAR Galatia Bölgesi Kaleleri/Yerleşmeleri Yüzey Araştırması: Ankara ve Kırıkkale İlleri, 1999	237
Roger MATTHEWS Project Paphlagonia: Regional Survey in Çankırı and Karabük Provinces , 1999	249
Mustafa BÜYÜKKOLANCI Adada Antik Kenti 1999 Yılı Araştırmaları	257
Nicholas K. RAUII Dağlık Kilikia Yüzey Araştırma Projesi: 1998 ve 1999 Raporları	259
Metin AHUNBAY, Turgut SANER Karaman (Binbirkilise)-Şilifke (Ayatekla-Mylai) Araştırmaları	273

Begümşen ERGENEKON

The Role of Ethnoarchaeology in Archaeometry with Examples From
Çatalhöyük (1998) Kerkenes (1995-97), Datça-Burgaz Excavations
and Cnidian (Datça) Ethnoarchaeology 1998-99 279

**Robert L. VANN, Robert L. HOHLFELDER,
Donald SULLIVAN**

Survey of Aperlae in Lycia the 1998 Season 285

1999 YILI MUŞ İLİ YÜZEY ARAŞTIRMASI: TUNÇ VE DEMİR ÇAĞLARI

Aynur ÖZFIRAT*

Van Gölü havzasının batı kesiminde 1995 yılından beri sürdürdüğümüz araştırmalara 1999 yılında da devam olunmuştur¹. 1999 yılı yüzey araştırmalarımız Muş İli, Bulanık ve Malazgirt ilçelerinde gerçekleştirilmiştir. Özellikle M.Ö. 3. ve 1. binyıllar arasında yoğunlaştırılan çalışmalarımızda yeni merkezlerin yanı sıra önceki yıllarda incelemelerimizi tamamlayamadığımız alanlar tekrar gözden geçirilmiştir. Bu yılki araştırmalarımızın aslında daha geniş bir alanı kapsamaması, kuzeydoğuya Ağrı ve Iğdır illerine doğru ilerlemesi planlanmıştır; bununla birlikte zaman ve finans sorununun yanı sıra güvenlik problemleri ve coğrafi koşulların yarattığı zorluklar yüzünden yalnızca Malazgirt ve Bulanık civarı ile yetinilmek zorunda kalınmıştır (Harita).

Erken Transkafkasya Dönemi

1999 yılında bulduğumuz en erken izler M. Ö. 3. binyıla ya da bir başka deyişle Erken Transkafkasya Dönemine ilşkindir. Bu döneme ait 3 merkez incelenmiştir. Bunlar Konakkuran (Bayraktepe), Adalar ve Adaksu (Mezarlıktepe) höyükleridir.

Daha önce Erzurum Üniversitesi'nden Prof. Dr. A. Uluçam başkanlığındaki bir ekip tarafından belirlenen Konakkuran (Bayraktepe) Höyüğü Malazgirt'in 28 km. kuzeyindeki Konakkuran Beldesi'nin içinde ve Murat Nehri'nin sağ kıyısında² (Çizim: 1). Mevcut boyutları yaklaşık 150 x 150 x 25 m. kadardır. Beldenin içinde yer alması ve eteklerinin evlerle kuşatılmış olması nedeniyle tahribat oldukça fazladır. Adalar Höyüğü ise Malazgirt ilçe merkezinin içinde, su kaynaklarının bulunduğu güney kısımda ve Adalar Irmağı'nın sağ kıyısında yer alır³. Yaklaşık 200 x 100 x 10 m. boyutlarındaki höyüğün üzerinde çok sayıda Ortaçağ mezarı vardır. Yine çok yakınında evler bulunduğundan tahribat oldukça yoğundur. Erken Transkafkasya Dönemine ait son merkezimiz güneyde ve Süphan Dağı'nın kuzey eteklerine yakın bir noktada yer alan Adaksu (Mezarlıktepe)'dir. Malazgirt'in 20 km. kadar güneyindeki Adaksu Beldesi'nin içinde yer alan büyüke bir höyüktür. Üzerinde modern mezarlık olan höyük yaklaşık 300 x 250 x 25 m. boyutlarındadır.

Bu höyüklerden topladığımız Erken Transkafkasya Dönemine ait çanak çömlekler dik boyunlu ve pervaz ağız kenarlı çömlekler (Çizim: 2/3), olasılıkla yuvarlak dipli ve

* Dr. Aynur ÖZFIRAT, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, 34459-İstanbul/TÜRKİYE

1 Araştırmamız için gerekli izni sağlayan Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile her türlü desteği veren hocam Prof. Dr. Veil Sevinç teşekkürlerimi sunarım. Araştırmamızda Bakanlık temsilcisi olarak Çeşli Müzesi'nden Mustafa Ergün yer almış ve bilim kurumumuza büyük bir katkı sağlamıştır. Yanı sıra güvenlik problemleri nedeniyle çalıştığımız yerlerde ilgili jandarma komutanlıklarını ek bimize eşlik etmiştir. Ayrıca hem ekip üyelerine hem de jandarma komutanlığına sıcak ilgi ve destekleri için çok şey borçlu olduğumu belirtmek isterim.

2 Koçnar 1990: not 6, şek. 1.

3 Burney 1957: No. 263, Russell 1980: No. 263 ve Rothman 1995: No. 44'te Malazgirt'te yer aldığı belirtilen yerleşim burası olabilir, ancak tanımlamalar yeterli olmadığından kesin bir şey söylemek zordur. Ayr. bkz. Kleiss ve Hauptmann 1978: No. 4; Burney 1958: No. 261; Russell 1980: No. 261.

karın keskinliği üzeri bantlı bir çömlekçik (Çizim: 2/1), dışa çekik ağız kenarlı yuvarlak karınlı çömlekler (Çizim: 2/7), içe dönük (Çizim: 2/2,8) ve dışa çekik ağızlı parçalar (Çizim: 2/4-6) gibi bu dönemden çok iyi bildiğimiz form ve malardır. Genellikle orta ve kaba kum katkılı bu parçalar büyük oranda orta ve kötü pişirilmişlerdir. Üzerlerinde pişme nedeniyle görülen renk değişikliklerine sıkça rastlanır. Kremden kahverengiye değin değişen renklerde hamurludurlar. Hamurunun renginde astarlı olanların yanı sıra dış yüzleri büyük ölçüde siyahtır ve açık hemen hepsinde görülür. Doğu Anadolu'yu da içine alarak Kafkasya'dan Doğu Akdeniz kıyılarına değin yayılmış olan bir kültürün parçası olan bu çanak çömlekler bölgedeki diğer merkezlerin malzemesiyle paralellik içindedir. Bölgede daha önce Burney ve Rothman'ın yüzey araştırmasında bulunmuş olanlar⁴, Van Kalesi⁵, Karagündüz⁶ ve Dilkaya⁷ höyükleri ile araştırmamız sırasında daha önce bulduğumuz, Ahlat-Harabehülük yerleşimi⁸, Sütçü-Yuvadamı nekropolü⁹, Adilcevaş-Kümbet Höyük¹⁰, Gümüşpınar'da¹¹ bu çanak çömleklerin çok yakın benzerleri vardır.

Orta/Son Tunç Çağı

Van Gölü bölgesindeki araştırmamızın ana hedefi M.Ö. 2. binyıl kültürlerine ait izlerin belgelenmesidir. Bununla birlikte bu yıl, Bulanık yakınlarındaki Kırkgöze'de köylülerden aidiğimiz 2 çanak ve Adaksu Höyüğü'nde bulduğumuz birkaç küçük gövde parçası dışında, ne yazık ki, buluntu ele geçirilememiştir. Önceki yıllarda yaptığımız çalışmalarda belirlendiği üzere, Transkafkasya ve Kuzeybatı İran malzemesiyle tam bir paralellik içinde olan ve boyalı çanak çömlekleriyle dikkati çeken bu kültür "Van-Urmiye Boyalıları" olarak adlandırılır. Çalıştığımız bölge içinde en az bilinen dönemdir. Ancak bugüne kadar yüzey araştırmalarıyla saptadığımız Suluçom, Nurettin, Yılkalesi, Haydarkalesi, Elmakaya, Çaygeldi, Gümüşpınar, Yuvadamı, Cemaeddin, Eriklik nekropol ve yerleşimleri Kuzeydoğu Anadolu Orta Tunç Çağı malzemesini ve genel karakterini bir ölçüde de olsa tanımamıza yardımcı olmuştur¹². En azından bölgede artık Orta ve Son Tunç çağlarında bir boşluğun olmadığı kesindir.

Sözünü ettiğimiz merkezlerden ve büyük çoğunlukla nekropollerden topladığımız monokrom ve polikrom boyalı bu parçalar hem form hem de mal olarak Van-Urmiye için çok tanıdiktir. 1999 yazında bu kültüre ait buluntulara rastlamamız oluşumuz aslında daha önceki sonuçlarımızı değiştirmiş değildir. Bu kültüre ait izler bugüne değin, az sayıda malzeme veren birkaç höyüğün dışında, hep 2000 m. civarındaki otlak ve yaylalarda karşımıza çıkmıştır. Bu sezon incelediğimiz saha ise, Kırkgöze hariç, ovalık alanlar ya da otlaklara uzak yörelerdir. Kırkgöze'nin güneyindeki sırtlarda yer alan nekropolde biz Demir Çağından başka malzeme bulabilmiş değiliz. Ancak köylülerin verdiği malzeme içindeki bezemesiz ve kazıma bezemeli iki çanak (Resim: 1, 2) bu döneme aittir. Hepsinin tüm olması nodoniyile bu çanak çömleklerin yukarıdaki nekropolden getirilmiş olabileceğini düşünürüz.

Demir Çağı

1999 yılı yüzey araştırmamızın son bölümü Demir Çağına ilişkindir. Bu döneme ait yukarıda sözünü ettiğimiz merkezlerin (Konakkuran, Adalar, Adaksu, Kırkgöze) dışında, Okçuhan, Dereboğazı, Tıkızlı, Bostankaya, Yeniköy, Beliahir ve Göztepe'de malzeme bulunmuştur.

4 Burney 1958: 179 vcd., res. 37-72; 157-170; Hussa: 1980: 54 vd., res. 8-11; Kozbe 1995; Rothman ve Kozbe 1997
5 Tarhan ve Sevin 1991: 435, res. 23/1-6; Tarhan ve Sevin 1994: 852, res. 3-7; Tarhan 1994: 47, res. 31.
6 Sevin ve Kavaklı 1996: 342, res. 8; Sevin ve diğ. 1998: 579 vd., res. 8; 2000^a: 860 vd., res. 25-27; 2000^b: 411 vd., çiz. 5, res. 5
7 Çilingoğlu 1987: 83, res. 2-8; 1988: 233 vd., res. 18; 1991: 271 vd., res. 4; 1993: 472 vdd., res. 4-10; Çilingoğlu ve Deniz 1992: 403 vcd., res. 10-11; Kozbe 1990.
8 Özirat: 1999: 1, res. 5.
9 Özirat: 1994: 361 vd., res. 2
10 Burney 1958: No. 234, res. 50; Russell 1980: No. 234; Sagona 1984: No. 211; Özirat: 1999: 1, res. 3.
11 Özirat: 2000: 193 vd., çiz. 2
12 Bzr. Özirat 1994: 360 vcd.; 1997: 82 vcd.; 2000: 1 vd.; 1999: 1 vd.; 2000: 194 vdd.

Bu yıl belirlediğimiz Okçuhan ve Kırkgöze nekropollerini oldukça geniş alanlara yayılmış mezarlık alanlarıdır ve malzemeleri de buna paralel olarak fazla sayıdadır. Malazgirt'in hemen batısındaki Okçuhan Köyü'nde iki ayrı nekropol vardır (Çizim: 3). Murat Nehri'nin sol kıyısında, köyün doğu ve batısında yer alan bu nekropollerden toplanan malzeme tamamen Demir Çağına aittir. Kaçak kazılardan edindiğimiz bilgilere göre mezarlar Murat Nehri'ne inen kayalık kesimde, kayaların arasında (Resim: 3) ve hemen bu kayalığın üzerindeki düzlük alandadır. Düzlük kısımdaki mezarlar taş örgülü oda-mezar türündedir.

1998 yılında gittiğimiz Kırkgöze Höyüğü Bulanık ilçe merkezine 17 km. uzaklıkta ve Bulanık Ovası içindedir. İlk kez C. Burney¹³ tarafından incelenmiş olan höyükten, üzerindeki modern köy ve mezarlık nedeniyle hiç malzeme toplayamamıştık. 1999 yazında, güneydeki yüksek sirtlarda Orta Tunç ve Demir çağlarına ait büyük mezarlıkların bulunduğu çok yakınındaki Elmakaya ve Çaygeldi gibi bir nekropol olabileceğini düşündüğümüz, Kırkgöze'ye bir kez daha gittik (Çizim: 4). Zor bir yürüyüşle çıkılabilen bu sirtlarda tahmin ettiğimiz gibi yeni bir nekropol belirledik (Resim: 4). Malzeme tamamen Demir Çağ özelliği gösterir. Yukarıda sözünü ettiğimiz çanak bu nekropoldeki kullanımın Orta Tunç Çağına değin inebileceğini gösterebilir, ancak çok yakınındaki Çaygeldi'den gelme olasılığını da göz ardı etmemek gerekir. Köyün güneyinde ve yaklaşık 5 km. uzaklıktaki yamaçlarda yer alan (Gaz Sirtları) nekropoldeki mezarlar kaçak kazılardan anlaşılabilirdiği kadarıyla taş örgülü ya da basit topraktır.

Yine Bulanık Ovası'nda yer alan ve yaklaşık 300 x 200 m. boyutlarındaki Göztepe Höyüğü tıpkı Kırkgöze gibi modern köy tarafından tamamen işgal edildiğinden malzeme toplanamamıştır (Çizim: 5). Ancak höyüğün batısındaki doğal tepenin köye bakan yamacında daha önce kaçak kazılar sırasında açılmış ve ardından Van Müzesi uzmanlarıncı incelenmiş olan bir mezarda çalışılmıştır. Planını çizdiğimiz bu mezar taş örgülü oda-mezardır ve üzeri çok büyük 3 adet sal taşıyla kapatılmıştır (Çizim: 6). Doğu kısa duvarında bir nişi olan mezarın eni 1.75 m., görülebilen uzunluğu 3.00 m., yüksekliği ise 1.45 m. dir. Bugün Van Müzesi'nde olan mezar envanteri arasında Urartu mezar armağanları arasından bilinen ejder başlı tunç bilezikler (Çizim: 7/1-7), cımbız (Çizim: 7/8), haşhaş başlı süs iğnesi parçası (Çizim: 7/9, bir kemer tokasına ait olabilecek halka (Çizim: 7/10), üzeri yivli yüzük (Çizim: 7/11), çanak (Çizim: 7/12) ve iki adet situla (Çizim: 7/13-14), cam ve akik boncuklar ile pişmiş topraktan bir çanak ve 3 tane de çömlek vardır (Çizim: 8/1-4). Çanak çömlekler pembe-kiremit renginde değin değişen renklerde hamurlu ve hamurunun rengindedir. Dışa çekik ağız kenarlı ve keskin karınlı çanak klasik Urartu kapları gibi kahve hamurlu ve kiremit renkte astarlıdır (Çizim: 8/2). Orta kum katkılı ve orta pişirilmiş bu kapların yüzeyinde pişme nedeniyle oluşan alacalar görülür. Çok parlak olmamakla birlikte ağıllıdır. Mal ve biçim özellikleriyle bölgeden tanıdığımız Orta Demir Çağı malzemesiyle paralellik içindedirler. Dışa dönük ağız kenarı dıştan oluklu ve düz dipli çömleğin omuzu üzerinde paralel çizgiler arasına kazınarak yapılmış balık kılıcı motifi ile bunun hemen altında üzeri yine çentikli çıkıntılar görülür (Çizim: 8/4). Bu türde bezeme anlayışı, özellikle Van Gölü'nün batısından itibaren Malatya'ya kadar uzanan alanda Erken Demir Çağından itibaren sık rastlanan bir özelliktir. Şişkin karınlı ve boynu üzerinde keskin silme bulunan çömlek bir urnedir (Çizim: 8/1)¹⁴. Astarı dökülmüş olmasına rağmen kırmızı astarlı Urartu malı olduğu belirgindir. Bu çömleğin içindeki yanmış kemikler ile bazı tunç parçaları ve boncuklardaki izler mezarda kremasyonun varlığını gösterir.

Malazgirt'in güneybatısındaki gezilerimiz sırasında Hasretçinari Köyü'nde iki nokta belirlenmiştir. Bunlardan biri, köyün güneybatısında Garsa mevkiindeki Ortaçağa ait yerleşim ve mezarlık alanıdır. Burada yüzeyden toplanan bol miktardaki Ortaçağ çanak çömleğinin yanında birkaç küçük gövde parçası Orta Demir Çağına aittir. Diğer ise köyün kuzeydoğusunda, Boğaz Çayı'nın sağ yamacındaki Dereboğazi'ndeki kale ve eteklerindeki nekropoldür (Resim: 5). Hem kale hem de nekropolde ele geçen parçalar

13 Burney 1958: No. 261; Russell 1980: No. 261.

14 Urtaer için bkz. Dörfl 1994.

Demir Çağı özellikleri gösterir. Kalede ve nekropolde herhangi bir mimarî ize rastlanmamıştır.

Beliahir yerleşimi Malazgirt'in güneyindeki Kızılyusuf Köyü'nün 3 km. kadar kuzeydoğusunda ve Süphan Dağı'nın eteklerindedir. Volkanik ve taşlık bir alanda yer alan arazide herhangi düzgün bir mimarî kalıntıya ya da bir nekropol olup olmadığına ilişkin izlere rastlanmamıştır.

Bölgede yapılan yüzey araştırmalarında daha önce belirlenmiş olan Tıkızlı, Bostankaya ve Yeniköy kaleleri 1999 yılında bir kez daha ziyaret edilmiştir. Bunlardan C. Burney'nin¹⁵ incelediği Bostankaya Kalesi Malazgirt'in 14 km. kuzeydoğusundadır. Kale Bostankaya Köyü'nün içinde ve güney kısmındaki yüksek kayalık üzerinde yer alır. Kalede görülebilen pek fazla duvar kalıntısı yoktur, ancak kayalığın üzerinde yer alan çok sayıdaki temel yuvaları ve kaya işçiliği Urartu mimarisinin tüm özelliklerine sahiptir. Burney'nin planına göre kale dikdörtgen planlıdır ve güneyindeki kalıntılar bir tapınağa aittir. Ele geçen az sayıdaki çanak çömlek parçası da tamamen Orta Demir Çağı özellikleri gösterir.

Malazgirt'in 48 km. kuzeyinde ve aynı isimli köyde yer alan Tıkızlı Kalesi, Konakkuran gibi, Erzurum Üniversitesi ekibince belirlenmiştir¹⁶. Köyün hemen kuzeyinde bir tepe üzerindeki kalenin duvarlarının bir kısmı ayakta. İri taşlardan yapılmış bastiyonlu ve birkaç teras halindeki duvarlar Demir Çağı mimarîsi özelliklerine sahiptir, nitekim toplanan parçalar da Demir Çağına aittir.

1999 yılı gezileri sırasında Malazgirt'in 22 km. kuzeyindeki Konakkuran Beldesi'nin batısında ve Murat Nehri'nin sol kıyısındaki Yeniköy Mahallesi'nde varlığı bilinen Yeniköy Kalesi ve Mezarı bir kez daha ziyaret edilmiştir¹⁷ (Çizim: 1). Burada, yerleşimin doğusundaki kayalıkta yer alan Urartu kaya mezarı tek odalıdır (Resim: 6). Üç tarafı sekilerle çevrili ve iki duvarında nişleri vardır. Kareye yakın planlı mezarın boyutları 1.85 x 2.30 x 1.15 m.dir. Cephesinde, kapının tam üst kısmında 2.15 x 1.18 m. boyutlarındaki bir nişin içinde, uzun etek giymiş bir figür bulunmaktadır¹⁸. Mezarın belki de tüm önemi bu kabartmadan kaynaklanmakla birlikte, özellikle üst kısmındaki tahribat nedeniyle detayları tam olarak anlaşılammaktadır. Mezarın bulunduğu kayalığın üzerinde ise kale niteliğinde bir yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. Belirgin bir mimarî kalıntıya rastlanmamakla birlikte hem bazı kaya işçilikleri, hem de toplanan çanak çömlek parçalarına göre bu yerleşim Orta Demir Çağına aittir.

Topladığımız Demir Çağı çanak çömlekleri, az sayıdaki kırmızı astarlı Urartu malı (Çizim: 9/3, 11/16) dışında, kahverengi ve kiremit renklerde hamurlu büyük oranda hamurunun renginde bazen de krem ve devetüyü renklerde astarlıdır. İnce ve orta kum katkılı bu parçalar orta ve iyi pişirilmişlerdir. Açık hemen hepsinde var olmakla birlikte çok parlak değildir. Bu parçalar içinde kazıma bezeme ağırlıktadır. Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi Erken Demir Çağından başlayarak devam eden bu bezemeler yanyana ya da balıksırtı şeklinde devam eden çentik dizileri halindedir¹⁹. Keskin kenarlı çanaklar (Çizim: 9), dışa çekik ya da kalınlaştırılmış ağız kenarlı boyunlu çömlekler (Çizim: 10) ve halka dipli olmakla birlikte taban kısımları dışa doğru yuvarlatılmış olan dipler en fazla görülen formlar arasındadır (Çizim: 10/9, 12-15). Özellikle Tıkızlı, Okçuhan ve Kırkgöze çanak çömleği içinde çok sayıda rastladığımız bu malzeme topluluğu, Orta Demir Çağında klasik Urartu çanak çömleğinin Van Gölü'nün batı bölgesinde çok yaygın olmadığına işaret etmektedir. Nitekim Van Gölü ile Fırat Nehri arasındaki bölgede

15 Burney 1957: 51 vdd., no. 264; Russell 1980: No. 264. Ayr. bkz. Rothman 1996: No. 45; Kleiss ve Hauptmann 1976: No. 42.

16 Koçhan 1990.

17 Çevik 1996: No. 14; Koçhan 1990: Şek. 1.

18 Burney ve Lang 1971: Res 54; Çevik 1996: l. ev. 46a.

19 Yvli ve kazıma bezemeli Erken Demir Çağı çanak çömleği için bkz. Van Kalesi Höyüğü: Tarhan ve Sevin 1994: 851 vdd., res. 17-18; Tarhan 1994: 44 vdd., fig. 30; Karagündüz: Sevin ve Kavaklı 1996a: 345, res. 15; Sevin ve Kavaklı 1996b: 10 vdd., res. 23-25; Ernis: Sevin 1996; Dilkaya: Çilingiroğlu 1987: 84 vd., res. 14-15; 1988: 234, res. 19; 1993: 475 vdd., res. 12-17.

yapılan araştırmalarda da çoğunlukla bu türde çanak çömlek bulunmuřtur²⁰. Çanak çömlekte yukarıda sözünü ettiğimiz süreklilik yüzünden Urartu merkezi bölgesindeki önemli merkezlerde belirgin özellikler gösteren Erken ve Orta Demir Çağı ayırımı bu bölge için daha zor görünür. Ancak bu parçalar içindeki ağız kenarı yivli üç çömlek (Çizim: 10/2, 4-5) ve ip delikli tutamaklı iki çanak parçası (Çizim: 9/6-7) Erken Demir Çağına aittir.

Sonuç

1995 yılından beri sistemli bir şekilde sürdürdüğümüz yüzey araştırmalarımız sonucunda Doğu Anadolu'nun en az bilinen dönemleri olan M. Ö. 2. binyıl ya da daha sınırlı bir tanımlamayla Orta Tunç Çağına ait yeni bilgiler edinilmiştir. Hayvancılığa dayalı bir yaşam tarzları olması nedeniyle yüksek yaylalarda rastladığımız bu nekropol ve yerleşimler bölgede ilk Tunç Çağı ve Urartu Krallığı arasındaki boşluğu doldurabilecektir. Orta Tunç Çağına ait kalıntılara bazı höyüklerdeki bir kaç parçanın dışında tamamen yüksek kısımlarda ve otlaklara yakın bölgelerde rastlanmıştır. Kronolojik olarak bunu izlemesi gereken Son Tunç Çağı ise araştırma alanımız içinde bulunmamıştır. Nahçıvan ve Kuzeybatı İran'la paralel bir gelişim izlemiş görünen bölgede Orta Tunç Çağı boyalılarından sonra Erken Demir Çağının, Karagündüz'den tanıdığımız, çok daha farklı ve kazıma bezemenin ağırlıkta olduğu mal grubuna geçilmiş görünür. Söz konusu yüksek yaylalarda Erken Demir Çağı malzemesi çok az sayıdadır. Bu alanlarda Orta Demir Çağı ve daha az olarak Erken Transkafkasya Dönemine ait kalıntılar bulunmuşsa da, bu dönemler Orta Tunç Çağının tersine çok daha yoğun olarak ovalık alanlarda karşımıza çıkar. Bölgenin coğrafi şartları nedeniyle aynı zamanda hayvancılık da ekonomi için oldukça önemliydi. Bu nedenle araştırma alanımız içinde yaylalarda Orta Demir Çağına ait malzeme de çok sayıda ele geçmiştir. Biraz önce sözünü ettiğimiz boşluğu doldurabilmek için daha birçok verinin gerekli olduğu kesindir. Yerleşimler, yaşam tarzları, köken ve kronoloji gibi problemlerin, bir başlangıç olan araştırmamızdan sonra ileride yapılacak kazı ve araştırmalarla anlaşılabilceğini umuyoruz.

KATALOG²¹

Resim 1:

Çanak; Kahve (5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun rengine astarlı, pişme nedeniyle siyah görünömlü, orta kum katkılı, kötü pişirilmiş, ačkılı, çark yapımı, çap 21 cm., yükseklik 7.8 cm. Kırkgöze; Ahlat Müzesi.

Resim 2:

Çanak; Kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun rengine astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, ačkılı, çark yapımı, çap 23.5 cm., yükseklik 9.7 cm. Kırkgöze; Ahlat Müzesi.

Çizim: 2

1- Çömlekcik: Kahverengi (7.5 YR 5/2) hamurlu, hamurunun rengine astarlı, ancak pişme nedeniyle astar rengi fazla görünmüyor içi ve ağız kenarı sarımsı gri (2.5 Y 7/2) dışı ise siyah (7.5 YR N2f) renkte, kaba kum katkılı, kötü pişirilmiş, ačkılı, el yapımı, çap 12 cm. Çiz. no. Mezarlıktepe 25.

20 Elazığ-Bingöl yüzey araştırması için bkz. Sevin 1987: 281 vdd., res. 14; 1988: 11 vd., res. 10-13, 19, 22, 45; 1989: 453 vdd., res. 3-5, 10, 22-25, 33, 36-42; Russell 1980: 35 vd., res. 18/ group DD Erzurum-Toprakkale malzemesi için bkz. Başgelen ve Özfırat 1996: 143 vdd., lev. V-IX. Muş ve Bitlis yüzey araştırmaları için bkz. Özfırat 1994: 362, res. 7, çiz. 3-4; 1999: 3 vd., res. 19-20; 2000: 196 vd., çiz. 9-11; Rothman 1995: 286, res. 7-8.

21 Çanak çömlek tanımlarında Munsell Soil Color Charts (Baltimore 1988) renk katalogu kullanılmış, ancak daha kolay anlaşılabilmesi için numaraların yanına kendi tanımladığımız renkler de yazılmıştır

2- Çanak p.: Açık kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle renk değişiklikleri var, kaba kum katkılı, kötü pişirilmiş, açkılı, el yapımı, çap 12 cm. Çiz. no. Mezarlıktepe 5.

3- Çömlek p.: Sarımsı kahve (7.5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ancak pişme nedeniyle astar rengi fazla görünmüyor içi ve ağız kenarı hamurunun renginde dışı ise siyah (7.5 YR N2/) renkte, orta kum ve bitki katkılı, kötü pişirilmiş, açkılı, el yapımı. Çiz. no. Mezarlıktepe 14.

4- Çömlek p.: Sarımsı kahve (7.5 YR 5/6) hamurlu, içi hamurunun renginde dışı ise pişme nedeniyle siyah (7.5 YR N2/) astarlı, orta kum katkılı, kötü pişirilmiş, açkılı, el yapımı. Çiz. no. Mezarlıktepe 8.

5- Çömlek p.: Sarımsı krem (7.5 YR 7/4) hamurlu, hamurunun renginde ağız kenarı ise içte ve dışta kızıl (2.5 YR 4/4) astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, el yapımı. Çiz. no. Mezarlıktepe 13.

6- Çömlek p.: Sarımsı kahve (5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle sarımsı krem, kahve ve gri alacalı, orta kum katkılı, kötü pişirilmiş, açkılı, el yapımı, çap 20 cm. Çiz. no. Mezarlıktepe 16.

7- Çanak p.: Kahve (5 YR 5/6) hamurlu, içi hamurunun renginde dışı ise pişme nedeniyle ağız kenarı kiremit (2.5 YR 4/8) kalan kısmı siyah (7.5 YR N2/) astarlı, ince kum katkılı, kötü pişirilmiş, açkılı, el yapımı, çap 26 cm. Çiz. no. Bayraktepe 5.

8- Çömlek p.: Sarımsı kahve (7.5 YR 4/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, içi ve ağız kenarı hamurunun renginde dışı ise pişme nedeniyle siyah (7.5 YR N2/) astarlı, orta kum katkılı, kötü pişirilmiş, açkılı, el yapımı, çap 28 cm. Çiz. no. Mezarlıktepe 10.

Çizim: 7

- 1- Ejder başlı tunç bilezik p. Göztepe; Van Müzesi.
- 2- Ejder başlı tunç bilezik p. Göztepe; Van Müzesi.
- 3- Ejder başlı tunç bilezik; çap 6.4 cm. Göztepe; Van Müzesi.
- 4- Ejder başlı tunç bilezik; çap 6.8 cm. Göztepe; Van Müzesi.
- 5- Ejder başlı tunç bilezik p. Göztepe; Van Müzesi.
- 6- Ejder başlı tunç bilezik; çap 8 cm. Göztepe; Van Müzesi.
- 7- Ejder başlı tunç bilezik; çap 8.7 cm. Göztepe; Van Müzesi.
- 8- Tunç cımbız, uzunluk 6 cm. Göztepe; Van Müzesi.
- 9- Tunç iğne p. Göztepe; Van Müzesi.
- 10- Tunç kemer halkası; çap 2 cm. Göztepe; Van Müzesi.
- 11- Tunç yüzük; çap 2.4 cm. Göztepe; Van Müzesi.
- 12- Tunç çanak; çap 16.5 cm. Göztepe, Van Müzesi.
- 13- Tunç situla; çap 10.7 cm. Göztepe; Van Müzesi.
- 14- Tunç situla; çap 15.5 cm. Göztepe; Van Müzesi.

Çizim: 8

- 1- Çömlek; Kiremit (2.5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 14 cm., yükseklik 30.5 cm. Göztepe; Van Müzesi.
- 2- Çanak; Kahve (5 YR 5/6) hamurlu, kiremit (10 R 4/6) astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 9 cm., yükseklik 10.5 cm. Göztepe; Van Müzesi.
- 3- Çömlek, Pembemsi kiremit (2.5 YR 5/8) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle genelde siyah görünümü, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 15.5 cm., yükseklik 20 cm. Göztepe; Van Müzesi.
- 4- Çömlek; Pembe (2.5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle gri siyah alacalı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 19 cm., yükseklik 34.5 cm. Göztepe; Van Müzesi.

Çizim: 9

- 1- Çanak p.: Kahve (5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum ve bitki katkıları, kötü pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 18 cm. Çiz. no. Tıkızlı 9.
- 2- Çanak p.: Kahve (5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle kahve, gri ve siyah görünümlü, kaba kum ve bitki katkıları, kötü pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 20 cm. Çiz. no. Kırkgöze 23.
- 3- Çanak p.: Kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, kiremit (10 R 4/6) astarlı, orta kum katkıları, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 20 cm. Çiz. no. Okçuhan 54.
- 4- Çanak p.: Kahve (5 YR 5/6) hamurlu, içi hamurunun renginde dışı kızıl kahve (2.5 YR 4/6) astarlı, orta kum katkıları, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 16 cm. Çiz. no. Okçuhan 29.
- 5- Çanak p.: Kahve (5 YR 5/6) hamurlu, kiremit (2.5 YR 4/8) astarlı, orta kum katkıları, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 24 cm. Çiz. no. Bayraktepe 7.
- 6- Çanak p.: Pembe (2.5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle kızıl, kahve ve siyah alacalı, orta kum katkıları, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 24 cm. Çiz. no. Okçuhan 11.
- 7- Çanak p.: Kahve (5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/6) astarlı, orta kum katkıları, kötü pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Tıkızlı 3.
- 8- Çanak p.: Kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle dışı grimsi kahve görünümlü, kaba kum katkıları, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Okçuhan 37.
- 9- Çanak p.: Kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle dışı grimsi kahve görünümlü, orta kum katkıları, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Okçuhan 38.
- 10- Çanak p.: Kahve (5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle grimsi kahve görünümlü, orta kum katkıları, kötü pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Mezarlıktepe 18.
- 11- Çanak; Kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle gri ve siyah alacalı, orta kum ve bitki katkıları, orta pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı, çap 32 cm., yükseklik 19.5 cm. Çiz. no. Okçuhan 66.

Çizim: 10

- 1- Çömlek p.: Kahve (5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle renkte koyulaşma var, orta kum katkıları, kötü pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 12 cm. Çiz. no. Tıkızlı 19.
- 2- Çömlek p.: Pembemsi kiremit (10 R 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkıları, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 20 cm. Çiz. no. Kırkgöze 19.
- 3- Çömlek p.: Kahverengi (5 YR 5/4) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum katkıları, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 18 cm. Çiz. no. Kırkgöze 5.
- 4- Çömlek p.: Kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkıları, iyi pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı, çap 12 cm. Çiz. no. Okçuhan 30.
- 5- Çömlek p.: Açık kiremit (2.5 YR 6/6) hamurlu, kiremit (10 R 4/6) astarlı, kaba kum katkıları, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 12 cm. Çiz. no. Okçuhan 52.
- 6- Çömlek p.: Kahve (5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah alacalı, orta kum katkıları, kötü pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 13 cm. Çiz. no. Beliahir 1.
- 7- Çömlek p.: Kızıl kahve (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkıları, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Okçuhan 53.
- 8- Çömlek p.: Kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle siyah görünümlü, orta kum katkıları, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 11 cm. Çiz. no. Beliahir 2.
- 9- Çömlek p.: Açık kahve (5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, kaba kum katkıları, orta pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Okçuhan 15.
- 10- Çömlek p.: Pembemsi kiremit (2.5 YR 5/8) hamurlu, içi hamurunun renginde dışı pembemsi krem (5 YR 8/4) astarlı, ince kum katkıları, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 6 cm. Çiz. no. Okçuhan 28.

- 11- Çömlek p.: Açık kahve (5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 10 cm. Çiz. no. Okçuhan 31.
- 12- Çömlek p.: Pembemsi kiremit (7 5 YR 5/4) hamurlu, içi hamurunun renginde dışı grimsi kahve (5 YR 4/2) astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 5 cm. Çiz. no. Mezarlıktepe 20.
- 13- Çömlek p.: Kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 10 cm. Çiz. no. Okçuhan 1.
- 14- Çömlek p.: Pembe (2.5 YR 5/4) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 6 cm. Çiz. no. Mezarlıktepe 1.
- 15- Çömlek p.: Kiremit (2.5 YR 5/8) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 18 cm. Çiz. no. Okçuhan 67.
- 16- Çömlek p.: Kiremit (2.5 YR 4/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı dışı ağız kenarı dışında açkılı nedeniyle renk daha koyu, kaba kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Mezarlıktepe 11.

Çizim: 11

- 1- Gövde p.: Pembe (2.5 YR 5/4) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum katkılı, kötü pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Okçuhan 2.
- 2- Gövde p.: Kızıl kiremit (2.5 YR 4/4) hamurlu, içi hamurunun renginde dışı pembemsi devetüyü (5 YR 7/3) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Kırkgöze 18.
- 3- Gövde p.: Kiremit (10 R 5/8) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Okçuhan 39.
- 4- Gövde p.: Kızıl kiremit (2.5 YR 4/8) hamurlu, içi hamurunun renginde dışı pembemsi devetüyü (5 YR 7/3) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Kırkgöze 20.
- 5- Gövde p.: Pembemsi kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Okçuhan 70.
- 6- Gövde p.: Kahverengi (5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, pişme nedeniyle griye değin renk değişimi var, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Kırkgöze 8.
- 7- Gövde p.: Kızıl kahve (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Okçuhan 42.
- 8- Gövde p.: Kiremit (2.5 YR 4/8) hamurlu, içi hamurunun renginde dışı sarımsı pembe (5 YR 7/4) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı. Çiz. no. Okçuhan 40.
- 9- Dip p.: Pembemsi kiremit (10 R 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı, çap 9 cm. Çiz. no. Okçuhan 65.
- 10- Kulp p.: Açık kahve (5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, orta kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, el yapımı. Çiz. no. Tikizli 11.
- 11- Kulp p.: Pembe (2.5 YR 6/8) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, el yapımı. Çiz. no. Beliahır 10.
- 12- Dip p.: Pembemsi kiremit (10 R 4/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkılı, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 10 cm. Çiz. no. Dereboğazı 5.
- 13- Dip p.: Kahve (5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkılı, içte pişme nedeniyle kızıla değin renk değişimi var, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 5 cm. Çiz. no. Kırkgöze 63.
- 14- Dip p.: Pembemsi kahve (5 YR 6/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum ve az bitki katkılı, içte pişme nedeniyle kızıla değin renk değişimi var, orta pişirilmiş, hafif açkılı, çark yapımı, çap 14 cm. Çiz. no. Okçuhan 49.
- 15- Dip p.: Kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, hamurunun renginde astarlı, ince kum katkılı, pişme nedeniyle griye değin renk değişimi var, orta pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 8 cm. Çiz. no. Okçuhan 59.
- 16- Dip p.: Kiremit (2.5 YR 5/6) hamurlu, kızıl kiremit (10 R 4/8) astarlı, ince kum katkılı, iyi pişirilmiş, açkılı, çark yapımı, çap 2.5 cm. Çiz. no. Okçuhan 16.

KISALTMALAR VE BİBLİYOGRAFYA

BAŞGELEN, N., A. ÖZFIRAT

1996 "Erzurum'da Bir Demirçağ Merkezi: Toprakkale", *Anadolu Araştırmaları: Prof. Dr. Afif Erzen Anı Kitabı* XIV: 143-159.

BURNEY, C.

1957 "Urartian Fortresses and Towns in the Van Region", *Anatolian Studies* VII: 37-53.

1958 "Eastern Anatolia in the Chalcolithic and Early Bronze Age", *Anatolian Studies* VIII: 157-209.

BURNEY, C. A., D. M. LANG

1971 *Peoples of the Hills: Ancient Ararat and the Caucasus*, London.

ÇEVİK, N.

1996 *Urartu Kaya Mezarları ve Ölü Gömme Gelenekleri*, Antalya.

ÇİLİNGİROĞLU, A.

1987 "Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları, 1985", *VIII. Kazı Sonuçları Toplantısı* I: 81-94.

1988 "Van-Dilkaya Höyüğü Kazısı", *IX. Kazı Sonuçları Toplantısı* I: 229-247.

1991 "Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları 1989", *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı* I: 271-276.

1993 "Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları Kapanış", *XIV. Kazı Sonuçları Toplantısı* I: 469-491.

ÇİLİNGİROĞLU, A., Z. DERİN

1992 "Van-Dilkaya Kazısı 1990", *XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı* I: 403-422.

DERİN, Z.

1994 "The Urartian cremation jars in Van and Elazığ Museums" A. Çilingiroğlu, D. French (Yay.), *Anadolu Demirçağları* 3, Ankara: 46-62.

KLEISS, W., H. HAUPTMANN

1976 *Topographische Karte von Urartu*, Berlin

KOÇHAN, N.

1990 "Malazgirt-Tıkızlı Kalesi", *Ege Üniversitesi, Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi* V: 87-108.

KOZBE, G.

1990 "Van-Dilkaya Höyüğü Erken Transkafkasya Keramiği", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 533-554.

1995 "Muş Ovası Yüzey Araştırmalarında Ele Geçen Erken Transkafkasya Çanak Çömleği Işığında Bölgenin Erken Tunç Çağının Yeniden Değerlendirilmesi", *Ege Üniversitesi, Arkeoloji Dergisi* III: 35-50.

ÖZFIRAT, A.

1994 "M.Ö. II. Binyıl Doğu Anadolu Boyalı Seramik Kültürleri Üzerine Araştırmalar", *XI. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 359-377.

1997 *Kuzeydoğu Anadolu M.Ö. II. Binyıl Boyalı Çanak Çömlek Kültürü* (İstanbul Üniversitesi, basılmamış doktora tezi), (İstanbul)

1999 "1997 Yılı Bitlis-Muş Yüzey Araştırması", *XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı* II: 1-32.

2000 "1998 Yılı Bitlis-Muş İleri Yüzey Araştırması: Tunç ve Demir Çağları", *17. Araştırma Sonuçları Toplantısı* 2: 193-210.

ROTHMANN, M. S.

1995 "The Pottery of The Muş Plain And The Evolving Place of a high Border Land", *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı*: 281-304.

ROTHMAN, M. S., G. KOZBE

1987 "Interpreting Muş In The Early Bronze Age", *Anatolian Studies* XLVII:105-126.

RUSSELL

1980 *Pre-Classical Pottery of Eastern Anatolia* BAR Int. S. 85, Oxford.

SAGONA, A.

1984 *The Caucasian Region in the Early Bronze Age*, BAR Int. S. 214, Oxford.

SEVİN, V.

1987 "Malatya-Elazığ-Bingöl İlleri Yüzey Araştırması 1985", *IV. Araştırma Sonuçları Toplantısı* : 279-300.

1988 "Elazığ-Bingöl İlleri Yüzey Araştırması, 1986", *V. Araştırma Sonuçları Toplantısı* V: 1-44.

1989 "Elazığ-Bingöl İlleri Yüzey Araştırması, 1987", *VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı* : 451-500.

1996 "Van/Ernis (Ünseli) Nekropolü Erken Demir Çağ Çanak Çömlekleri", *Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağan* , *Anadolu Araştırmaları* XIV : 439-467.

SEVİN, V., E. KAVAKLI

1996^a "Karagündüz Höyüğü ve Nekropolü 1994 Yılı Kurtarma Kazıları", *XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı* I : 337-361.

SEVİN, V., E. KAVAKLI

1996^b "Van-Karagündüz Erken Demir Çağ Nekropolü", *Bellekten* LX/228: 1-35.

SEVİN, V., E. KAVAKLI, A. ÖZFIRAT

1998 "Karagündüz Höyüğü ve Nekropolü 1995-1996 Yılı Kurtarma Kazıları", *XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı* I : 571-589.

SEVİN, V., A. ÖZFIRAT, E. KAVAKLI

2000^a "Van-Karagündüz Höyüğü Kazıları (1997 Yılı Çalışmaları)", *Bellekten* LXIII/238: 847-881.

SEVİN, V., E. KAVAKLI, A. ÖZFIRAT

2000^b "Karagündüz Höyüğü 1998 Yılı Kurtarma Kazıları", *21. Kazı Sonuçları Toplantısı* 1: 409-420.

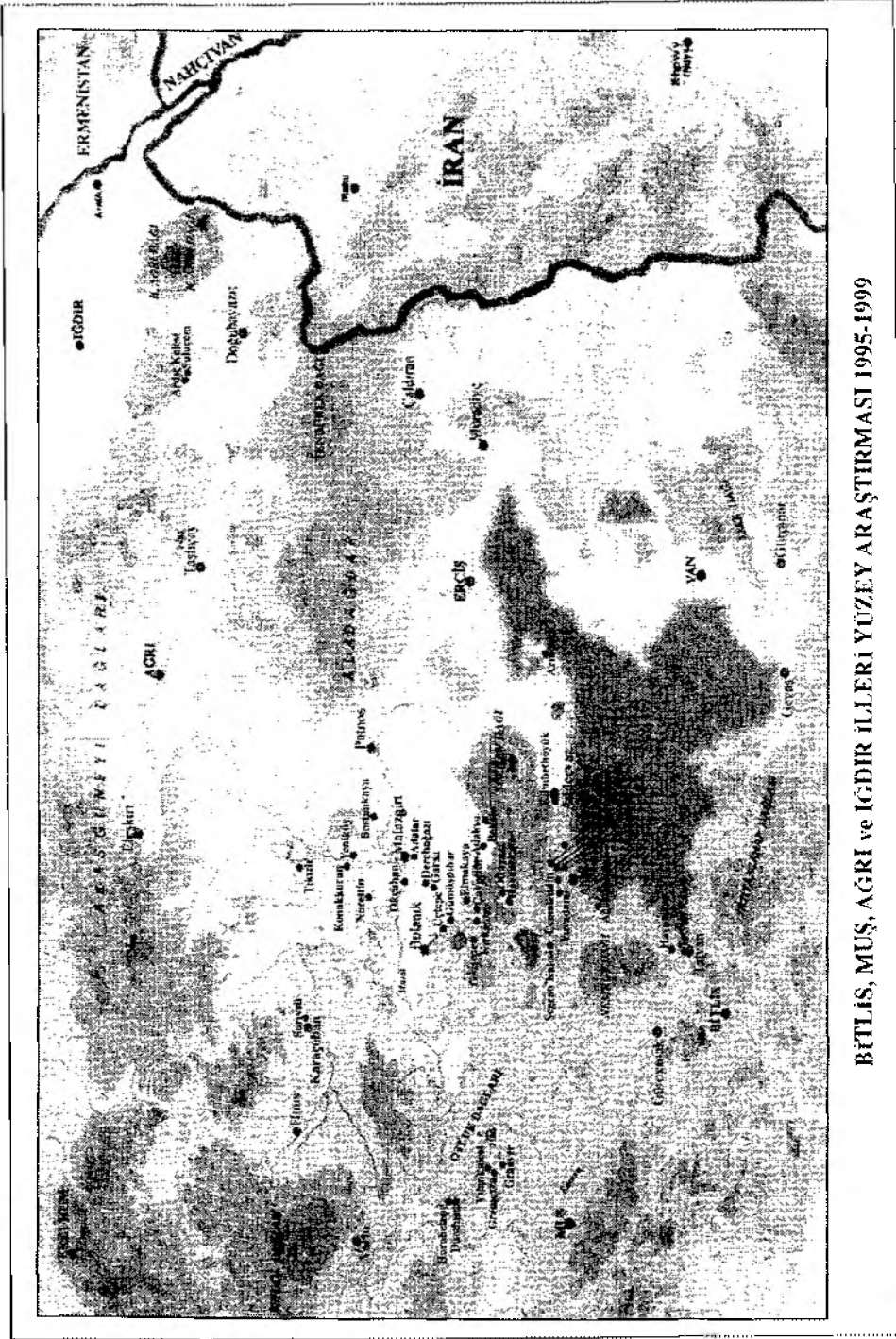
TARHAN, M. T.,

1994 "Recent Research at the Urartian Capital Tushpa", *Tel Aviv* 21/1: 22-57.

TARHAN, M. T., V. SEVİN

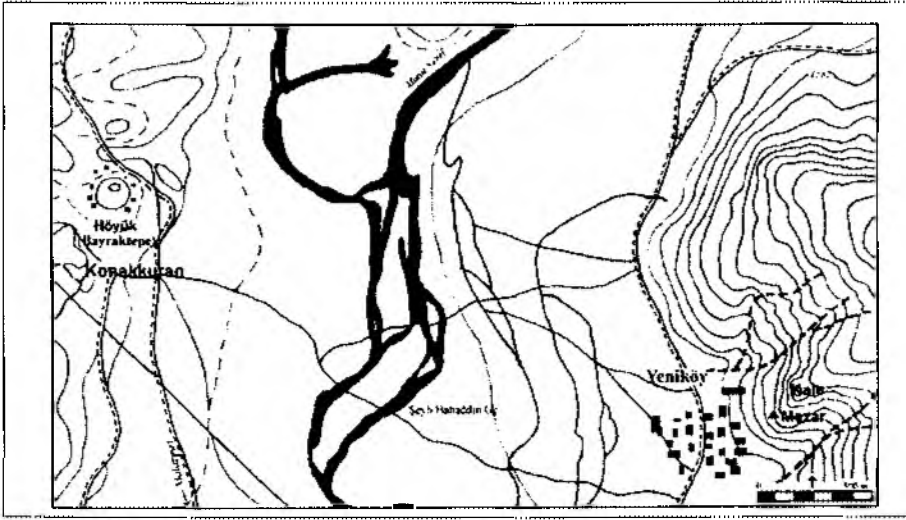
1991 "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları 1989", *XII. Kazı Sonuçları Toplantısı* II : 429-456.

1994 "Van Kalesi ve Eski Van Şehri Kazıları 1990 Yılı Çalışmaları", *Bellekten* LVIII/220: 843-861.

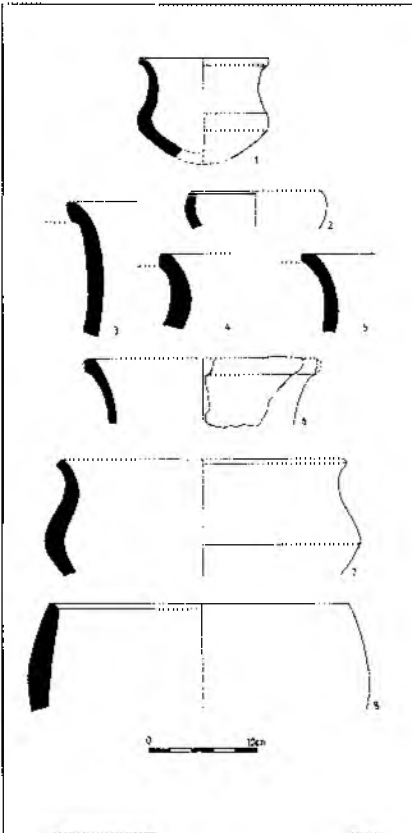

BİTLİS, MUŞ, AĞRI ve İĞDIR İLLERİ YÜZEY ARAŞTIRMASI 1995-1999

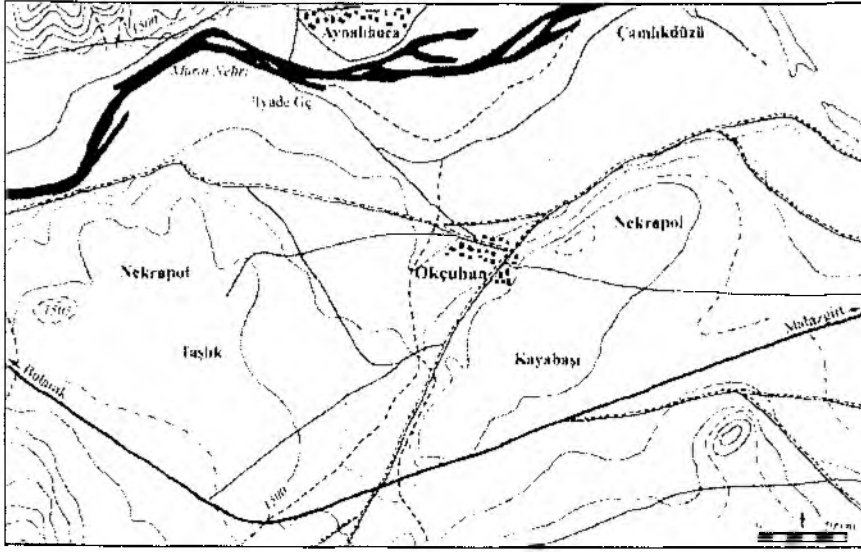
Harita

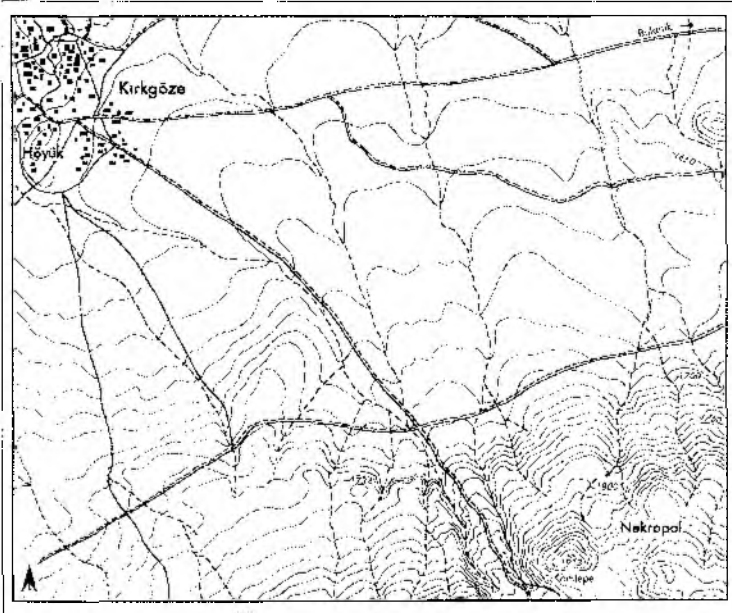
Çizim 1: Konakkuran Höyüğü ve Yeniköy Yerleşimi-Mezarı

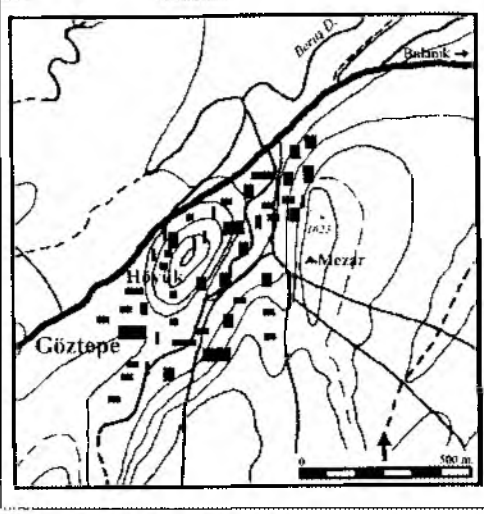
Çizim 2: Erken Transkafkasya Dönemi çanak çömleği

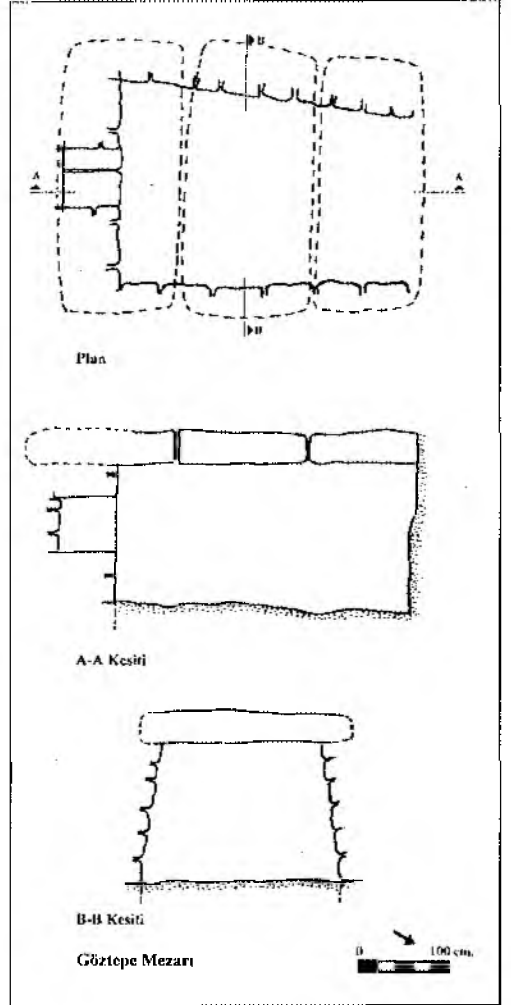
Çizim 3: Okçuhan Nekropolü

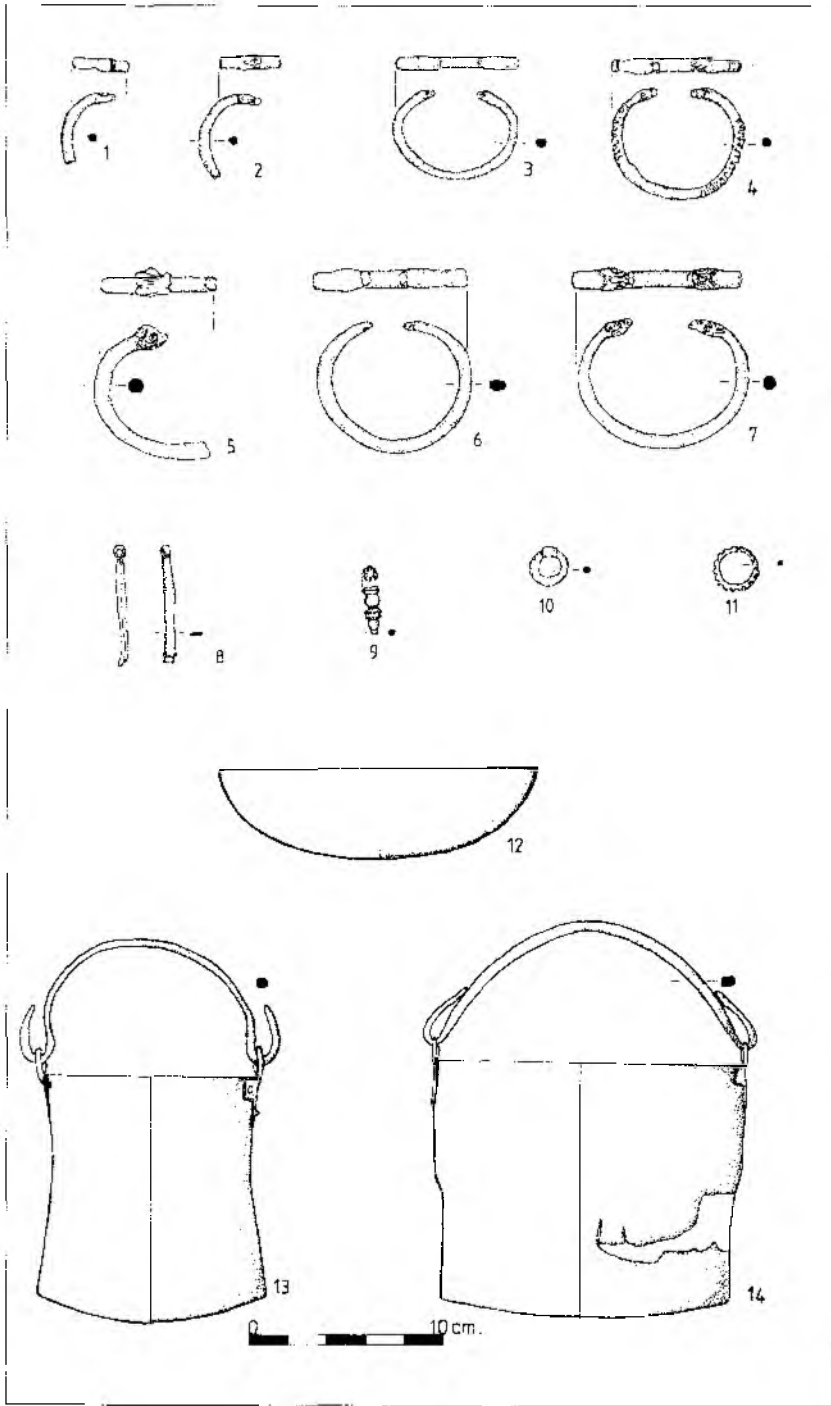
Çizim 4: Kırkgöze Hüyükü ve Nekropolü

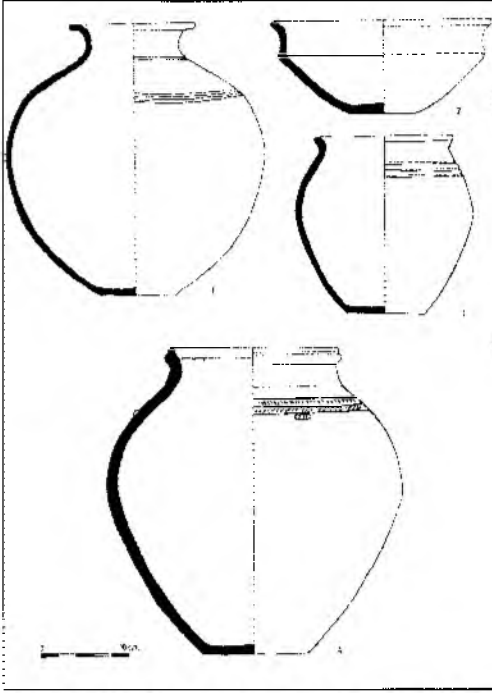
Çizim 5: Göztepe Höyüğü

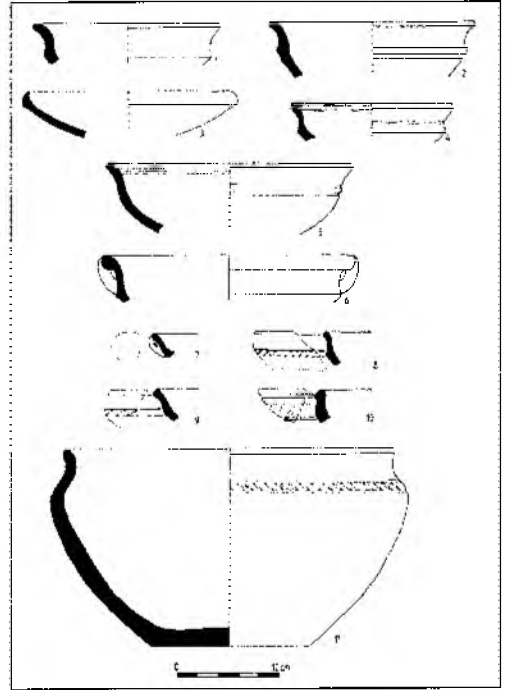
Çizim 6: Göztepe Mezarı

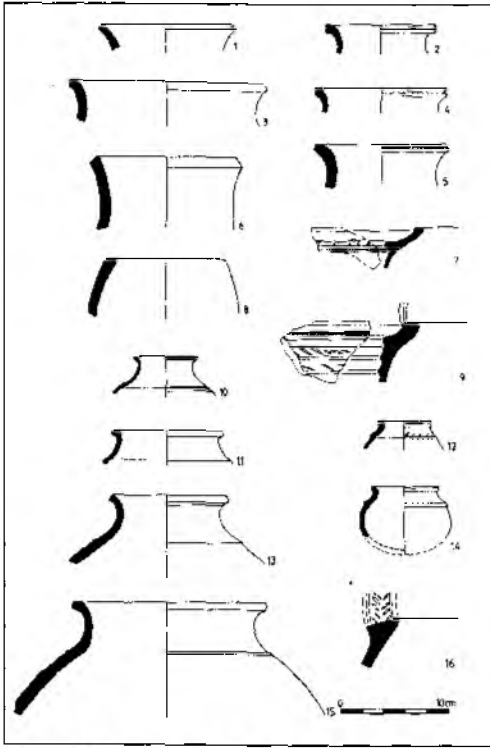
Çizim 7: Göztepe mezarı, küçük buluntular

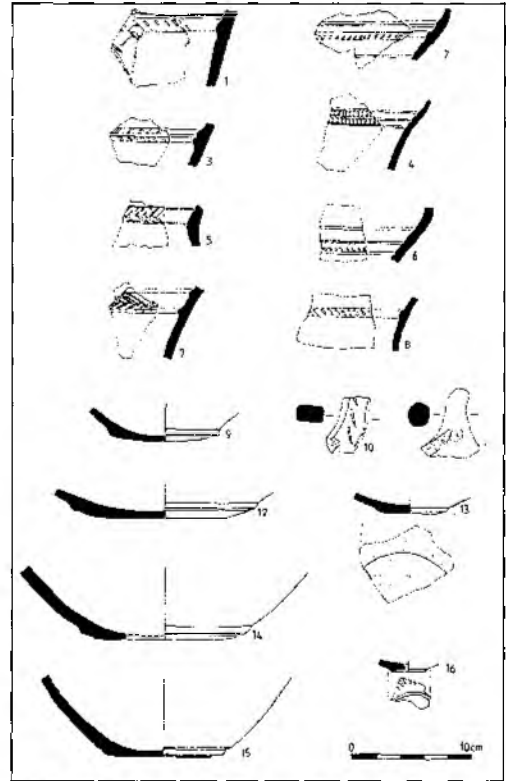
Çizim 8: Göztepe mezarı, çanak çömlekler

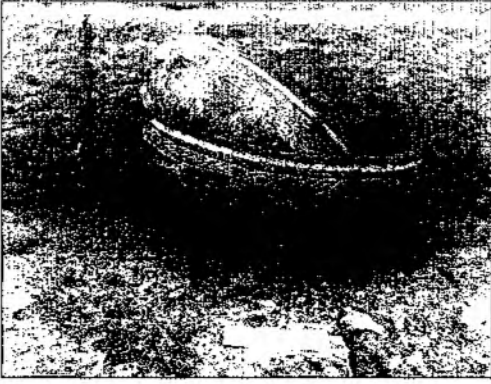
Çizim 9: Demir Çağı çanakları

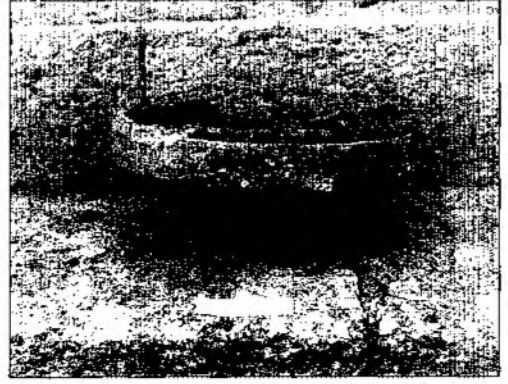
Çizim 10: Demir Çağı çömleri

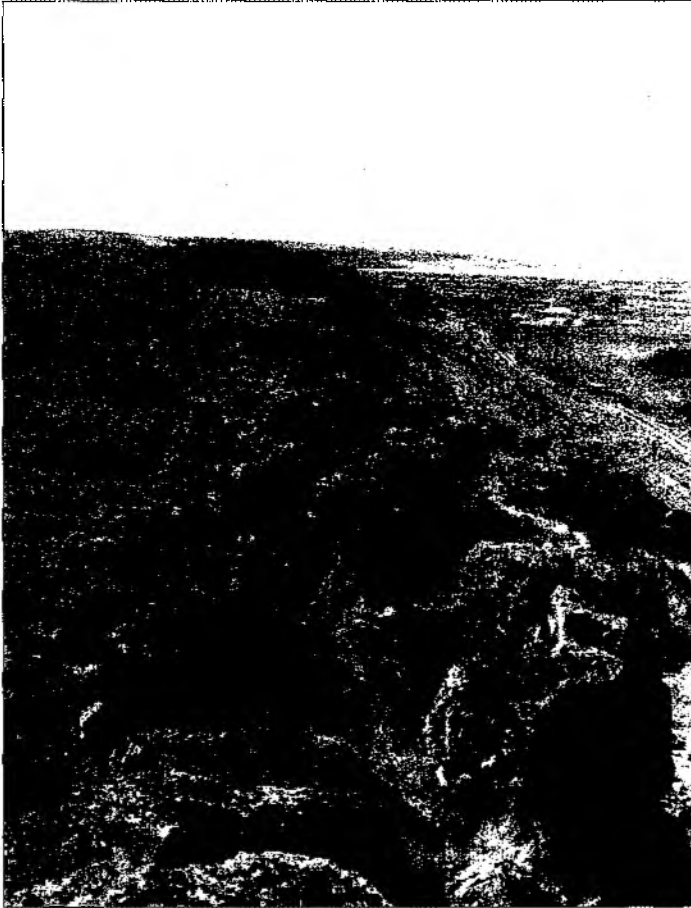
Çizim 11: Demir Çağı çanak çömleği

Resim 1: Kırkgöze, Orta Tunç Çağı kazıma bezemeli çanak

Resim 2: Kırkgöze, Orta Tunç Çağı çanak

Resim 3: Okçuhan nekropolü, mezarların bulunduğu kayalık alan